

UDC: 297.; 297.18.

LBC: 86.38

MJ № 300

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i4.53-68

THEORIES ON THE ORIGIN OF LANGUAGES IN ISLAMIC THOUGHT AND AMIN AL-KHULI'S APPROACH TO THE SUBJECT

Gafgaz Abdurahmanov*

Abstract. Language, the ability to speak, is one of the most important features that distinguish humans from other living things. The problem of the origin of languages is as old as the history of thought and has been the subject of debate in all existing cultures. Because language is one of the most important cultural values of every society. In order to understand the Qur'an and Sunnah correctly, special importance has been given to linguistic sciences in Islamic culture since the earliest periods. The issue of the birth and origin of languages is also one of the most debated topics by Islamic scholars. The issue has been discussed in classical Islamic culture, mainly centered on the Qur'an. Islamic scholars have dealt with the issue scientifically and have put forward a number of views on this issue discussing it in the context of the traditional and rational evidence. Since the early 20th century, as a result of the rapprochement with the West, the Islamic world began to see movements requiring innovation in many fields, including language and literary studies. The Egyptian Amīn al-Khulī who was one of the researchers had the opportunity to closely examine literary studies in the Western world. In this article, firstly will be discussed, the theories on the origin of languages in classical Islamic thought and then will be presented Amin al-Khuli's approach to the that subject

Keywords: The origin of languages, tawqīf, istilāh, Amin al-Khuli

* Assist.Prof,

Faculty Member at Azerbaijan Institute of Theology; Baku, Azerbaijan

E-mail: gafgazabdurrahmanov@ait.edu.az

<https://orcid.org/0000-0003-3138-2796>

To cite this article: Abdurahmanov, G. [2025]. THEORIES ON THE ORIGIN OF LANGUAGES IN ISLAMIC THOUGHT AND AMIN AL-KHULI'S APPROACH TO THE SUBJECT. *"Metafizika" journal*, 8(4), pp.53-68.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i4.53-68>

Article history:

Received: 28.05.2025

Accepted: 31.07.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

УДК: 2.; 297.; 297.18.

ББК: 86.38

МЖ № 300

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i4.53-68

ТЕОРИИ О ПРОИСХОЖДЕНИИ ЯЗЫКОВ В ИСЛАМСКОЙ МЫСЛИ И ПОДХОД АМИНА АЛЬ-ХУЛИ К ЭТОЙ ТЕМЕ

Кавказ Абдурахманов*

Абстракт. Язык, то есть способность говорить, является одной из важнейших особенностей, отличающих человека от других живых существ. Проблема происхождения языков — это вопрос, уходящий своими корнями в историю мысли, и он стал предметом обсуждения во всех существующих культурах. Ведь язык стоит на первом месте среди культурных ценностей каждого общества. С целью правильного понимания Корана и Сунны с самых ранних периодов в исламской культуре языковым наукам уделялось особое внимание. Вопрос возникновения и происхождения языков также является одной из первых тем, обсуждаемых исламскими учёными. В классической исламской культуре эта тема, по существу, обсуждалась в контексте Корана. Исламские учёные рассматривали вопрос научно, обсуждали его в рамках переданных и рациональных доводов и выдвигали определённые взгляды. Начиная с начала XX века, в результате сближения с Западом, в исламском мире начали появляться новаторские движения во многих сферах, включая исследования в области языка и литературы. Одним из исследователей, получивших возможность подробно изучить литературные исследования Запада, стал египтянин Эмин аль-Хули. В данной статье сначала будут рассмотрены теории, выдвинутые в классической исламской мысли по вопросу происхождения языков, а затем будет представлен подход Эмина аль-Хули к этой теме.

Ключевые слова: Происхождение языков, тавкиф, истылах, Амин аль-Хули

* Доктор философии по философии,

Азербайджанский институт теологии, преподаватель кафедры исламоведения; Баку, Азербайджан

E-mail: qafqazabdurrahmanov@ait.edu.az

<https://orcid.org/0000-0003-3138-2796>

Цитировать статью: Абдурахманов, К. [2025]. ТЕОРИИ О ПРОИСХОЖДЕНИИ ЯЗЫКОВ В ИСЛАМСКОЙ МЫСЛИ И ПОДХОД АМИНА АЛЬ-ХУЛИ К ЭТОЙ ТЕМЕ. *Журнал «Metafizika»*, 8(4), с.53-68.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i4.53-68>

История статьи:

Статья поступила в редакцию: 28.05.2025

Отправлена на доработку: 25.06.2025

Принята для печати: 31.07.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

UOT: 297.; 297.18.

KBT: 86.38

MJ № 300

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i4.53-68

İSLAM DÜŞÜNCƏSİNDƏ DİLLƏRİN MƏNŞƏYİ HAQQINDA NƏZƏRİYYƏLƏR VƏ ƏMİN ƏL-XULİNİN MÖVZUYA YANAŞMASI Qafqaz Abdurahmanov*

Abstrakt. Dil, yəni danışa bilmək qabiliyyəti insanı digər canlılardan fərqləndirən ən xarakteristik xüsusiyyətlərdən biridir. Dillərin mənşəyi mövzusu, düşüncə tarixi qədər qədimə gedib çıxan bir problem olub, mövcud bütün mədəniyyətlərdə müzakirə obyektinə çevrilmişdir. Çünki dil, hər bir cəmiyyətin sahib olduğu ən mühüm mədəni dəyərlərdən biridir. Quran və Sünnənin düzgün bir şəkildə başa düşülməsi üçün ilk dövrlərdən etibarən İslam mədəniyyətində dilçilik sahəsinə xüsusi əhəmiyyət verilmişdir. Dillərin ortaya çıxması və mənşəyi də problem olaraq İslam alimlərinin müzakirə obyektinə çevrirdiyi məsələlərdəndir. Sözügedən problem, İslam mədəniyyətində əsasən Quran mərkəzli müzakirə predmetinə çevrilib. Problemi elmi metodlara əsaslanaraq müzakirə edən İslam alimləri, nəqli və əqli dəlillər çərçivəsində sözügedən məsələ ilə bağlı bəzi nəzəriyyələr irəli sürmüşlər. XX əsrin əvvəllərindən etibarən Qərblə yaxınlaşma nəticəsində İslam dünyasında dilçilik və ədəbiyyatşünaslıq da daxil olmaqla bir çox sahədə yenilikçilik tələb edən cərəyanlar görünməyə başladı. Misirli Əmin əl-Xuli, qərbdəki yeni ədəbiyyat tədqiqatlarını öyrənmək fürsəti əldə edən tədqiqatçılardan biri olmuşdur. Bu məqalədə əvvəlcə klassik dövr İslam mədəniyyətində dillərin mənşəyi məsələsi ilə əlaqədar irəli sürülmüş nəzəriyyələrdən bəhs edəcək, daha sonra isə Əmin əl-Xulinin sözügedən məsələyə münasibətinə toxunulacaqdır.

Açar sözlər: Dillərin mənşəyi, təvqif, istilah, Əmin əl-Xuli

* Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru,

Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu, İslamşünaslıq kafedrasının müəllimi; Bakı, Azərbaycan

E-mail: qafqazabdurrahmanov@ait.edu.az

<https://orcid.org/0000-0003-3138-2796>

Məqaləyə istinad: Abdurahmanov, Q. [2025] İSLAM DÜŞÜNCƏSİNDƏ DİLLƏRİN MƏNŞƏYİ HAQQINDA NƏZƏRİYYƏLƏR VƏ ƏMİN ƏL-XULİNİN MÖVZUYA YANAŞMASI. "Metafizika" jurnalı, 8(4), səh.53-68.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i4.53-68>

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 28.05.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 25.06.2025

Çapa qəbul edilmişdir: 31.07.2025

UOT: 297.; 297.18.

KBT: 86.38

MJ № 300

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i4.53-68

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE DİLLERİN KÖKENİNE İLİŞKİN TEORİLER VE EMİN EL-HÛLÎ’NİN KONUYA YAKLAŞIMI

Kafkaz Abdurrahmanov*

Öz. Dil, yani konuşabilme yetisi insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerdendir. Dillerin kökeni problemi temeli düşünce tarihi kadar eskilere uzayan bir sorun olup, mevcut bütün kültürlerde tartışma konusuna çevrilmiştir. Zira dil her toplumun sahip olduğu kültürel değerlerin en başında gelir. Kur’an ve Sünnet’i doğru anlamak amacıyla daha ilk dönemlerden itibaren İslam kültüründe dil ilimlerine özel önem verilmiştir. Dillerin doğuşu ve kökeni meselesi de İslam âlimleri tarafından tartışılmış konuların başında gelmektedir. Konu klasik İslam kültüründe esasen Kur’an merkezli tartışılmıştır. İslam âlimleri konuyu bilimsel bir şekilde ele almış, naklî ve aklî deliller bağlamında tartışarak bu mesele etrafında birtakım görüşler ortaya atmışlardır. XX. yüzyılın başlarından itibaren Batı’yla olan yakınlaşmalar sonucu İslâm dünyasında dil ve edebiyat çalışmaları da dâhil pek çok alanda yenilikçilik hareketleri görülmeye başlanmıştır. Batı dünyasındaki edebiyat araştırmalarını yakından inceleme fırsatını yakalayan araştırmacılardan biri de Mısırlı Emîn el-Hûlî olmuştur. Bu makalede önce klasik İslam düşüncesinde dillerin kökeni konusunda ortaya atılmış teorilere değinilecek, daha sonra ise Emîn el-Hûlî’nin konuya yaklaşımına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dillerin kökeni, tevkîf, ıstılah, Emîn el-Hûlî

* Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü, İslami İlimler Anabilim Dalı; Bakü, Azerbaycan

E-mail: qafqazabdurrahmanov@ait.edu.az

<https://orcid.org/0000-0003-3138-2796>

Makaleye referans: Abdurrahmanov, K. [2025]. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE DİLLERİN KÖKENİNE İLİŞKİN TEORİLER VE EMİN EL-HÛLÎ’NİN KONUYA YAKLAŞIMI. “Metafizika” jurnalı, 8(4), səh.53-68.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i4.53-68>

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 28.05.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 25.06.2025

Çapa qəbul edilmişdir: 31.07.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

1.Giriş

Dil, her toplumun sahip olduğu en önemli kültürel değerlerden biridir. Bu nedenle sürekli dilbilimci ve felsefecilerin gündeminde olmuş ve pek çok yönden tartışma konusu olmuştur. Dil konusunda yapılmış en önemli tartışmaların başında hiç kuşkusuz dilin kökeni meselesi gelmektedir. Aslında dillerin kökeni konusu, temeli felsefenin kendisi kadar eskilere uzayan bir problemdir. Sokrates’ten (v. m.ö. 399) önceki bazı Yunan felsefecilerinin bu meseleyle ilgilenmeleri bu problemin ne kadar eskiye dayandığını göstermektedir. Dilin kaynağıyla ilgili bilinen en eski tartışmalardan biri Platon’un (v. m.ö. 347) *Diyaloglar* adlı eserinde geçen Sokrates ve Hermogenes’in (v. m.ö. II. yy.) dillerin kaynağının ne olabileceği meselesi etrafındaki görüşleridir [Platon, 2015, 25 vd.; Çapak, 2004, 66].

Müslümanların temel dini kaynakları olan Kur’an ve Sünnet’in doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için İslam kültüründe dil ilimlerine özel bir önem verilmiştir. Başka bir tabirle Kur’an ve hadisleri doğru bir şekilde anlama ve anlatma doğrultusunda yapılan gayretler İslam medeniyetinde dil ilimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu sebeple, dil çalışmalarının İslâmî ilimler arasında ilk ortaya çıkan ilimler olduğunu söylemek mümkündür. Dil çalışmalarına önem veren Müslümanlar daha erken dönemlerden itibaren lügat, sarf, nahiv, belâgat, vaz’ vb. gibi dil ilimlerini geliştirip sistematik hale getirmişlerdir [Güler, 2015, 5].

İslam medeniyetine mensup âlimlerin henüz erken dönemlerden itibaren ele alarak tartıştıkları konulardan biri de dillerin doğuşu ve kökeni meselesi olmuştur. Hiç kuşkusuz, İslam düşünürlerinin bu meseleye eğilmelerinde ve söz konusu probleme dair bakış açılarının oluşmasında önemli rol oynayan en önemli etken din olmuştur. Bu nedenle İslam kültüründe bu konu esasen dinî metinler bağlamında tartışılmıştır. İslam kültüründe bu konu esasen belâgat, nahiv usulü ve fıkıh usulü eserlerinde tartışılmıştır. Söz konusu İslâmî literatürde bu konunun esas tartışılma nedeni lafız-anlam ilişkisi başka bir deyişle lafzın delalet ettiği manayı saptamaktır. Lafız-anlam ilişkisi sorunu eski Yunan’dan beri tartışılan ve neredeyse bütün medeniyetlerde üzerinde durulmuş konulardan biridir. Kur’an eksenli bir yapı üzerinde bina edildiğinden İslam kültüründe de lafız-anlam ilişkisi önem arz etmiş ve tartışılmıştır. İslam kültüründe gerek Kur’an, gerekse edebî metinlerin dilsel çözümlemeleri etrafında yapılan tartışmalar lafız-anlam ilişkisi ve buna bağlı olarak da hakikat ve mecaz konusu etrafında cereyan etmiştir. Bu nedenle hem dil hem de fıkıh usulü eserlerinde dillerin kökeni konusu, söz konusu tartışmaya bir ön bilgi mahiyetinde ele alınmıştır [Buğda, 2022, 140].

2.İslam Düşüncesinde Dillerin Kökenine İlişkin Ortaya Atılmış Teorilere Genel Bir Bakış

Söz konusu sorun, İslam düşünürleri tarafından bilimsel bir şekilde ele alınmış, naklî ve aklî deliller bağlamında tartışılarak bu mesele etrafında birtakım görüşler ortaya atılmıştır. İlgili literatüre göz atıldığında başlangıçtan itibaren İslâm kültüründe dillerin kekeni sorunuyla ilgili genel olarak dört temel görüşün ortaya atıldığı görülmektedir. Bunları tevkîf/vahiy ve ilhâm teorisi, istilâh/tevâtû teorisi, uzlaştırmacı/birleştirici teori ve tevakkuf teorisi şeklinde gruplandırmak mümkündür [Küçükkalay, 2021, 35; Demir, 2008, 55]. Klasik dönemde pek fazla yaygın olmamakla birlikte, özellikle çağdaş dönemde dillerin kökeni sorunuyla ilgili olarak Müslüman dilbilimciler tarafından savunulan bir diğer teori “ses taklit” teorisi olmuştur [İbn Cinnî, ts., 1/46-47; Vafi, 2004, 103 vd.].

2.1.Tevkîf Teorisi (توقيف)

Vahiy ya da ilhâm teorisi olarak da bilinen bu teoriye göre diller vahiy veya ilhâm vasıtasıyla Allah (c.c.) tarafından Hz. Âdem’e öğretilmiştir. İslamî kaynaklarda bu teorinin ilk savunucusu olarak Eş‘arî kelamcısı olan Ebu’l-Hasan el-Eş‘arî (v.324/935) kaydedilmektedir [es-Suyûtî, 2006, 25]. Ayrıca kaynaklarda İbn Fâris [İbn Fâris, 1997, 13], İbn Hazm [İbn Hazm, 1983, 1/29] ve Seyfeddîn el-Âmidî [el-Âmidî, 1914, 1/104] gibi İslam âlimleri de bu teorinin savunucuları olarak kaydedilmiştir [es-Suyûtî, 2006, 25; Demir, 2008, 55]. Bu teori taraftarlarına göre dillerin ortaya çıkmasında insanoğlunun bir etkisi bulunmamaktadır Söz konusu teoriyi benimseyen âlimler görüşlerini birtakım naklî ve aklî delillerle pekiştirmeye çalışmışlardır. Tevkîf teorisi taraftarlarının temel dayanak noktalarını; “وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا” *Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti* [el-Bakara, 2/31] âyeti teşkil etmektedir. Aklî delillerine gelince; bunların en önemlisi şöyledir: Şayet diller bir karşılıklı anlaşma/uzlaşma sonucunda ortaya çıkmış olsaydı bir kelimenin hangi anlamda kullanıldığını açıklamak için bir başka anlaşma vasıtasına gerek duyulması kaçınılmazdır ki böylesi bir şeyin tasavvur edilmesi imkânsızdır. Dolayısıyla dillerin tevkîfî olarak ortaya çıkmasını kabul etmek en doğru yoldur [er-Râzî, 1997, 1/184; Vâfî, 2004, 97]. Özellikle Kur’an’da mecazın varlığını kabul etmeyen Dâvud ez-Zâhirî (v.297/910), İbnü’l-Kâs (v.335/946), İbn Teymiyye (v.728/1328) ve İbn Kayyim (v.751/1350) gibi âlimler dillerin tevkîfî olduğu görüşünü kabul etmişlerdir [Buğda, 2022, 184]. Sonuç olarak söylenecek olursa bu görüş taraftarlarına göre dillerin kökeni vahye dayanmakta yani tevkîfidir. Başka bir deyişle, diller insana Yüce Allah tarafından öğretilmiştir [Demir, 2008, 55].

2.2.İstılâh/Tevâtu Teorisi (اصطلاح/تواطؤ)

İslâm dünyasında dillerin doğuşuyla ilgili ortaya atılan bir diğer teori olan ıstılâh/tevâtu nazariyesine göre diller insanlara Yüce Allah tarafından vahiy veya ilhâm yoluyla öğretilmemiştir. Aksine diller insanların kendi aralarında uzlaşmaları ve anlaşmaları sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla dilin akıllı varlıkların, özellikle insanların kendi aralarında uzlaşmaları sonucu ortaya çıktığını savunan bu teori İslam kültüründe “ıstılâh”, “tevâtu”, “muvâdaa” gibi adlarla anılmıştır. Söz konusu teoriyi savunanların başında Mu‘tezilî imamlarından Ebû Hâşim el-Cubbâî (v.321/933) ismi gelmektedir [İbn Cinnî, ts., 1/44; es-Suyûtî, 2006, 25; Gündüzöz, 2015, 291]. Belirtmek gerekir ki XIX. yüzyılda Jean Jacques Rousseau ve Adam Smith gibi Batılı düşünürler de dillerin uzlaşısı sonucu ortaya çıktığı görüşünde olmuşlardır [Gündüzöz, 2015, 295].

İslam dünyasında dillerin ıstılâhîliği teorisi esasen Mu‘tezile ekolü mensupları tarafından savunulmuştur. İstılâh teorisini savunanların en kuvvetli naklî delilleri “وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ” *Onlara (Allah’ın emirlerini) iyice açıkla diye her peygamberi kendi lisaniyla gönderdik* [İbrahim 14/4] âyetidir. Söz konusu görüş taraftarlarına göre bu âyet, dillerin peygamberlikten daha önce bulunmasını gerekli kılar. Oysa dillerin tevkîfî olarak ortaya çıktığı kabul edilecek olursa peygamberliğin dillerden önce bulunması gerekirdi. Bunun kabul edilmesi ise aklen mümkün değildir. Bununla birlikte, ıstılâh teorisini savunanlar kendi görüşlerini bazı aklî delillerle de kuvvetlendirmeye çalışmışlardır [er-Râzî, 1997, 1/187; Vâfî, 2004, 98; Küçükcalay, 2021, 38-39; Güler, 2014, 441-442]. İstılâh teorisini savunanların aklî delillerinden bazıları ise şöyledir: Şayet diller vahiy kaynaklı (tevkîfî) olsaydı Allahın akıl sahiplerinde zorunlu bir bilgi yaratması ile lafzı vaz etmiş olması gerekli olurdu. Bu ise kabuledilemez. Zira böğye olduğu takdirde, akıl sahibinin Allah’ı zorunlu bilgi ile bilmesi lazım gelir. Çünkü Allah’ın vaz ettiği kelimeleri zorunlu olarak bilen akıl sahibinin, Allah’ı da zorunlu olarak bilmesi gerekir. Bu durumda mükellefiyet ortadan kalkar ve imtahanın hiçbir anlamı kalmaz [es-Suyûtî, ts., 20; Gündüzöz, 2015, 296].

2.3.Uzlaştırmacı/Birleştirici Teori

Dillerin doğuşu meselesi hakkında ortaya atılmış tevkîf ve ıstılâh teorilerini birleştirdiğinden birleştirici veya uzlaştırmacı teori olarak adlandırılmıştır. Daha açık bir anlatımla ifade edilecek olursa bu teoriye göre, dillerin anlaşmağa imkân tanıyacak kadar kısmı insanlara Yüce Allah tarafından öğretilirken diğer kısmı insanların anlaşma ve uzlaşması sonucunda ortaya çıkmıştır. İslâm âlimleri arasında bu görüşün ilk temsilcisi olarak kaynaklarda Şâfi fakîhi ve kelâmcısı olan Ebû İshâk el-İsferâyînî’nin (v.418/1027) ismi kaydedilmektedir [er-Râzî, 1997, 1/189; el-Âmidî, 1914, 106; Küçükcalay,

2021, 42; Demir, 2008, 74]. Çağdaş bazı araştırmacılara göre akla ve fıtrata daha yakın olduğundan dillerin kökeni konusunda ortaya atılmış teoriler arasında en isabetlisi budur. Ayrıca bu görüş dillerin diğer teorilerde belirtilen usulle ortaya çıkmasına da engel değildir [Küçükkalay, 2021, 42; Güler, 2004, 108].

2.4.Tevakkuf/Vakf Teorisi

Tevakkuf veya vakf olarak da adlandırılan bu teori taraftarları dillerin kökeni meselesi hakkında ortaya atılan söz konusu teorilerin her birinin mümkün olabileceği ve bu sebeple hiç birinin diğerine daha üstün olamayacağından bu konuda çekimser davranmışlardır. Taraftarları herhangi bir tercihte bulunmadıklarından bu teori tevakkuf olarak isimlendirilmiştir. Kaynaklar bu teorinin ilk temsilcisinin Eş'arî kelâmcısı Ebû Bekr el-Bâkillânî (v.403/1003) olduğunu nakletmektedir. Bakillânî'den sonra hayli rağbet bulan tevakkuf teorisi el-Cüveynî (v.478/1085), el-Gazzâlî (v.505/1111), er-Râzî (v.606/1209) vb. birtakım Müslüman fakîh ve kelâmcılar tarafından benimsenmiştir [Gazzalî, 1994, 2/2-3; es-Suyûtî, (ts.), 1/20; Küçükkalay, 2021, 44; Demir, 2008, 75].

2.5.Ses-Taklit Teorisi

Dillerin kökeniyle ilgili savunulmuş ve İslam dünyasında da bazı dilbilimciler tarafından taraftar bulmuş bir diğer teori ses-taklit teorisidir. Bu teori taraftarları dili oluşturan lafızların ortaya çıkışını tabiattaki seslerin taklit edilmesine dayandırmaktadırlar. Başka bir deyişle insan, hayvanlar ve kuşlar gibi canlılar veya rüzgâr, gök gurultusu, su şırıltısı gibi canlı olmayan unsurlardan işittiği sesleri bu unsurları göstermesi ve onlara delalet etmesi için taklit ederek lafızlara dönüştürmüştür. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki dillerin kökeni konusunda ortaya atılmış “ses-taklit” teorisi özellikle çağdaş Batılı ve müslüman dilbilimciler arasında bir hayli taraftar bulabilmiştir. William Dwight Whitney (v.1894), Wilhelm Oehl gibi Batılı dilbilimciler ile Abdullah Emîn gibi müslüman dilciler bunlardan bazılarıdır [Küçükkalay, 2021, 49-50; Vâfi, 2004, 103; Demir, 2008, 51].

Tespit edebildiğimiz kadarıyla İslam dünyasında dillerin kökeniyle ilgili “ses-taklit” teorisine ilk kez ünlü dilbilimci İbn Cinnî'nin *el-Hasâis* adlı eserinde rastlanmaktadır.

Şöyle ki İbn Cinnî dillerin kökeni konusunda bazı kimseler tarafından savunulan; “*Bazıları bütün dillerin; rüzgâr sesi, su şırıltısı, eşek, karga, at vb. hayvanların sesleri gibi seslerden ortaya çıktığını iddia etmişler.*” şeklindeki görüşü zikrettikten sonra “*Bu (dillerin seslerin taklidinden türediği) bana göre uygun ve kabul edilebilir bir görüştür*” (و هذا عندي وجه صالح ومذهب مقبل) - diyerek dillerin kökeniyle ilgili ses-taklit teorisine sıcak baktığını belirtmiştir [İbn Cinnî, ts., 1/46-47]. Ama buna rağmen İbn Cinnî, aynı eserinde dillerin

kökeniyle ilgili tevkîf teorisinin de kendi nefsinde kuvvetli bir şekilde yer ettiğini belirtmekten kaçınmıyor [İbn Cinnî, ts., 1/47]. Başka bir deyişle, dillerin kökenine ilişkin bir taraftan ses-taklit teorisine yakınlık göstermesine karşın, diğer taraftan tevkîfîğinin de mümkün olabileceğini belirten İbn Cinnî’nin bu konuda tereddütlü olduğu görülmektedir [Küçükcalay, 2021, 44].

Dillerin kökeni konusunda “ses-taklit” teorisini savunan Müslüman dilbilimcilerden biri olan Abdullah Emîn *el-İştikâk* adlı eserinde konuya ilişkin görüşünü; “*Bütün dillerin doğuşu seslerin taklidinden ibarettir. Konuya ilişkin İbn Cinnî’nin de görüşü bu yöndedir. Bu, bin yıldan beridir bazı meşhur Arap dilcilerinin Arap dilinin doğuşu meselesindeki görüşüdür. Fıtrata ve mantık-i selîme en yakın olan bu görüş çağdaş dönemde de pek çok Arap ve Arap olmayan dilbilimci tarafından benimsenmiştir* [Emîn, 1956, 156].” şeklinde açıkça belirtmiştir.

3.Emin el-Hûlî’nin Konuya Yaklaşımı

XIX. ve XX. yüzyıllar pek çok açıdan İslam dünyasının çöküş yılları olarak kabul edilmekle birlikte, aynı zamanda yenilik arayışlarının ortaya çıkığı yıllar olarak da nitelendirilmektedir. Zira İslam dünyasının Batı karşısında askerî, ilmî ve siyasî olmak üzere pek çok alandaki yenilgileri İslam dini ve düşüncesiyle ilgili tartışmaların seyrini değiştirmiş ve İslam düşüncesinin yeniden yorumlanmasının gerekliliği yönünde yeni sesler yükselmeye başlamıştır. Batı’yla olan söz konusu yakınlaşmalar İslam dünyasında birtakım yenilikçilik hareketlerinin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. İslam düşünce tarihçileri tarafından ıslah, ihya veya tecdid olarak adlandırılan bu akımların en önemli temsilcilerinden biri hiç kuşkusuz Muhammed Abduh (v.1905) olmuştur. O, XX. yüzyılın başlarından itibaren Mısır’da Kasım Emîn (v.1908), Mustafâ Abdurrâzık (v.1947), Taha Hüseyin (v.1973) ve Emîn el-Hûlî (v.1966) gibi yenilikçi düşünür ve aydınlar tarafından kurulan ekollerin tamamı üzerinde etkisi bulunan bir şahsiyettir [Kılıç, 1992, 5/383].

Hiç kuşkusuz söz konusu yüzyıllarda İslam düşüncesinde ivme kazanmaya başlayan yenilikçilik hareketlerinin yansımaları dil ve edebiyat çalışmalarına etkisiz ötüşmemiştir. Özellikle Batı dünyasındaki edebiyat araştırmalarını yakından inceleme fırsatını edinen Taha Hüseyin, Emîn el-Hûlî ve Mübârek el-Mâzinî gibi araştırmacılar dil ve edebiyat alanındaki yenilikçi akımların başını çekmekteydiler. Bunlar içerisinde birtakım özellikleriyle dikkat çeken araştırmacılar arasında biri de Emîn el-Hûlî olmuştur. XX. yüzyılda Mısır’ın yetiştirdiği ve Arap dili, belâgatı ve tefsir (edebî) konusundaki farklı görüşleriyle ün kazanan el-Hûlî, ilk eğitimi İslâm dünyasında muhafazakarlığı ile bilinen el-Ezher’de almıştır. Fakat onun dünya görüşünün şekillenmesinde temelleri Muhammed Abduh tarafından atılan, dinî ilimlerle beraber matematik, astronomi ve geometri gibi ilimlerin de okutulduğu ve söz

konusu dönemde Mısır'ın siyasî ve sosyal hayatında önemli yer almış pek çok kişinin yetiştiği Medresetu'l-kazâi's-şer'iyye önemli rol oynamıştır. O, Medresetu'l-kazâi's-şer'iyye'de bulunduğu ortam ve tanıştığı şahsiyetlerin etkisiyle geleneksel çevreden giderek uzaklaşmış ve yenilikçilik akımlarına meyletmiştir [Nassar, 1996, 8-9; Sa'fân, 1982, 9].

Malum olduğu üzere XX. yüzyılda Arap dünyasında revaçta olan önemli tartışmalardan bir diğeri de Arapçanın kolaylaştırılması meselesiydi. Yenilikçi bir düşünür olan el-Hûlî, özellikle Arap nahvinin kolaylaştırılması hareketlerine öneri ve teklifleriyle katkıda bulunmaya çalışmıştır. Arap dilinin kolaylaştırılması kapsamında el-Hûlî'nin odaklandığı konulardan biri de pratikte pek fazla ehemiyeti bulunmayan dilsel tartışmaların atılması olmuştur [Bu konuda geniş bilgi için bk: el-Hûlî, 1944, 29-59; Abdurahmanov, 2019, 224 vd.]. Ona göre, Arap dilbilimcilerinin üzerinde gerekenden daha fazla durdukları konulardan biri de dillerin kökeni problemidir. O, konuyla ilgili görüşünü şu şekilde ifade eder:

“Dilciler ‘Arap dilinin kökeni’ meselesi hakkında araştırmalar yapmışlar ve bu çalışmalarında aşırıya gitmişlerdir. Çünkü sahip bulundukları akıl yapısı ve dinî eğilimler gibi bazı özellikler onları eşyaların aslını araştırmak gibi metafizik konulara eğilmelerine sebebiyet vermiştir. Oysa günümüzde eşyaların aslını araştırmak gibi meseleler metafizik bir mesele olup ilmî üslup ve tecrübelerden yoksundur. Öte yandan Arap dilinin kökeni meselesi hakkında araştırma yapanlar sadece dilcilerle sınırlı kalmamıştır. Onlarla birlikte Kur'an'ı doğru bir şekilde anlamak ve ondan hüküm çıkarmak gibi maksatlarla pek çok konuda dilsel araştırmalara ihtiyaç duyan fıkıh usulcülere de konuyla yakından ilgilenmişler ve mezkûr sorun fıkıh usulü ilminin önemli bir parçası haline dönüşmüştür” [el-Hûlî, 1987, 31].

Arap dilinin kökeni meselesini ele alarak inceleyen dilci, usulcü veya kelâmcılar, dilin kökeni meselesi etrafında ilhâm, tevkîf, ıstılah ve tevâzu ve tevakkuf olmak üzere birtakım teoriler oluşturmuşlar ve bu konuda uzunca tartışmalar yapmışlardır. el-Hûlî'ye göre günümüzde bu gibi meselelerle uğraşmak boşuna kürek sallamaktan başka bir şey değildir. Zira söz konusu problemle ilgili ortaya atılmış mezkûr görüşlerin tamamı ilmî özelliklere sahip bulunmamakla birlikte dil araştırmalarına da hiçbir katkı sağlamayan teorik nazariyelerden oluşmaktadır [el-Hûlî, 1987, 31-32; Şa'bân, 1980, 73-74]. Bu gibi nedenlerden ötürü el-Hûlî dilin doğuşu problemi üzerinde durulmasına gerek duymaz. O, bu görüşünde yalnız olmadığını ve bizzat klasik dönem bazı Arap dilcilerinin ve usulcülerinin de bu hususun farkında olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin Şafîî fakihî ve usulcüsü olan Tâcuddîn es-Subkî (ö. 771/1370)'nin fıkıh usulüne dair kaleme aldığı *Rafu'l-hâcib an Muhtasari İbni'l-Hâcib* adlı eserinde dillerin kökeni problemi konusundaki; “Bana göre

doğrusu bu meselenin hiçbir faydasının bulunmamasıdır. Meseleyle ilgili İbnu'l-Enbârî (ö. 328/940)'nin doğruladığı görüş de budur. Usulde bu meselenin zikredilmesi fazlalıktır/faydasızdır (zikruhâ fi'l-usûl fudûl) [es-Sübki, 1999, 1/444-445; el-Hûlî, 1987, 32]” şeklindeki ifadeleri bu hususu apaçık bir şekilde gözler önüne sermektedir. el-Hûlî'ye göre es-Sübki'nin bu ifadeleri, dilin sosyal bir varlık olarak gelişmesi teorisine kapı aralar nitelikte kabul edilebilir. Ayrıca ona göre bu ifadelerden, dillerin kökeni meselesinde ilhâm teorisi taraftarlarının temel dayanakları olan, “وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا” “Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti [el-Bakara, 2/31].” ayetinin de ilgili meseleye delalet etmediği anlaşılmaktadır [el-Hûlî, 1987, 32]. Nitekim Şafîî usulcüsü Gazzalî (ö. 505/1111) dillerin kökenine ilişkin İslam âlimleri tarafından ileri sürülen görüşlerin (tevkîf, ıstılah ve uzlaştırmacı) de imkân dâhilinde olabileceğini ama bunlardan hangisinin gerçekleştiğini gösteren kesin aklî veya naklî herhangi bir delil bulunmadığını belirtmektedir. Bu nedenle Gazzalî'ye göre dillerin kökeni konusu kullukla irtibatı bulunmayan ve inanılmasına gereklilik duyulmayan bir konuda karanlığa taş atmaktan başka bir şey değildir [Gazzalî, 1994, 2/2-3]. Öte yandan dillerin kökeni konusuna fıkıh usulü kitaplarında yer verilmesinin yararsız olacağı literatürde “zikruhâ fi'l-usûl fudûl (usul eserlerinde zikredilmesi fazladan meraktır)” vecizesi ile ifade edilmiştir.

Öte yandan, Emîn el-Hûlî dillerin kökeniyle ilgili özellikle çağdaş pek çok dilbilimci tarafından benimsenmiş “ses-taklit” nazariyesi taraftarlarını da eleştirmiştir. Daha açık bir anlatımla o, ünlü dilbilimci İbn Cinnî'nin *el-Hasâis* adlı eserinde dillerin kökeniyle ilgili naklettiği “*Bütün dillerin kökeni seslere dayanır* [İbn Cinnî, ts., 1/46-47].” görüşünü takdirle karşılayarak bu teori üzerinde kafa yoran çağdaş müslüman dilbilimcileri eleştirir. Yeri gelmişken belirtilmesi gerekir ki dillerin kökeni konusunda “ses taklit” nazariyesini benimsemesi sebebiyle el-Hûlî tarafından eleştirilen dilbilimci kendisinin çağdaşı olan *el-İştikâk* adlı eserin sahibi Abdullâh Emîn'dir [el-Hûlî, 1987, 32-33]. Daha önce işaret edildiği üzere dilcilikte “ses taklit” nazariyesi olarak bilinen teoriye göre bütün diller seslerin taklidinden ortaya çıkmıştır [Emin, 1956, 155, Vâfi, 2004, 103-104].

el-Hûlî, dillerin kökeni konusunda ses-taklit teorisini benimseyen Abdullâh Emîn'i iki açıdan eleştirerek görüşünün isabetli olmadığını belirtir. Zira Abdullâh Emîn'nin görüşünü desteklemek için İbn Cinnî'nin “*Bütün dillerin kökeni seslere dayanır. Bu benim nazarımda da uygun ve kabul edilebilir bir görüştür* [İbn Cinnî, ts., 1/46-47]”. sözlerini referans olarak göstermiştir. Oysa ki, Abdullâh Emîn'in iddia ettiği gibi İbn Cinnî “ses-taklit” teorisini kesin olarak benimsememiş, sadece bu teorinin mümkün olabileceğine ve kendisinin de söz konusu görüşü hoş gördüğüne dikkat çekmektedir. Ayrıca el-Hûlî, İbn

Cinnî'nin bu ifadelerinin muğlak olduğuna işaret eder. Çünkü İbn Cinnî, bu görüşün bazı kimseler tarafından benimsendiğini zikretmesine rağmen bunların dilciler mi, kelimciler mi veya felsefeciler mi olduğu hususuna hiç değinmemiştir. Oysa ilgili literatür tarandığında İslam dünyasında İbn Cinnî'den önce bu görüşe yer veren bir kimsenin bulunmadığı görülmektedir [el-Hûlî, 1987, 33]. Öte yandan İbn Cinnî kendisi bile bu görüşü katiiyetle savunmamıştır. Zira o, bu görüşün hemen arkasından dillerin tevkîfî teorinin zihninde daha kuvvetli bir şekilde yer ettiğini belirtmekten de çekinmemiştir [İbn Cinnî, ts., 1/47; Küçükkalay, 2021, 44].

Ayrıca el-Hûlî'nin eleştirdiği bir diğer nokta, dillerin kökeniyle ilgili olarak “ses taklit” teorisini benimseyen Abdullâh Emîn'in; “Diller seslerin taklidinden neşet etmiştir ve bu görüş bazı çağdaş Arap ve Arap olmayan dilbilimciler tarafından benimsenmiştir.” şeklindeki ifadesidir. Zira el-Hûlî'ye göre Abdullâh Emîn mezkûr görüşün Arap ve Arap olmayan olmak üzere bazı dilciler tarafından kabul edildiğini söylemesine rağmen hiçbir isim belirtmeyerek konuyu muğlak bırakmıştır. Eğer Arap dünyasında bu görüşü savunan bir dilci varsa onun belirtilmesi lazımdır. Bu görüşün Arap olmayan dilciler tarafından savunulmasına gelince ise onlar genelde eşyaların, özel olarak ise dillerin kökeni gibi meselelerin tetkik edilmesini ilmî bulmadıklarından araştırmalarının haricinde tutmaktadırlar. Daha açık bir anlatımla ifade edilecek olursa onlar dillerin kökeni meselesini metafizik bir konu olarak telakki ettiklerinden ötürü bu gibi konuları dilsel araştırmaların kapsam alanından çıkarmışlardır. Zira böylesi konularla uğraşmak boşuna vakit harcamaktan öte bir şey değildir [el-Hûlî, 1987, 31, 35]. Gerçekten özellikle XIX. yüzyılın sonlarında Batılı kültüründe Saussure gibi pek çok dilbilimci dillerin kökeni probleminin önemli bir sorun olmadığını belirtmiş, hatta bazıları bunu “sahte bir sorun” olarak nitelemişler. Söz konusu dönemde dillerin kökeniyle ilgili tartışmalar kısır döngüye girince ve ispatı mümkün olmayınca Paris Lengüsitik Kurumu 1886'da söz konusu problemle ilgili hiçbir yazıyı kabul etmeme kararı almak zorunda kalmıştır [Gündüzöz, 2015, 283-284].

Abdullâh Emîn'in dillerin kökeni meselesindeki görüşüne katılmamakla birlikte, el-Hûlî'nin de bu eleştirisinde tamamen haklı olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü herhangi bir konuda bir görüşün bazı kimseler tarafından savunulduğunu söylemek her zaman o görüş taraftarlarının ismen söylenmesini gerekli kılmayabilir. Kaldı ki ilgili kaynaklara göz atıldığında takdirde Abdullâh Emîn'in çağdaşı sayılabilen ve *İlmu'l-luğa* adlı eserin müellifi Alî Abdulvâhid Vâfî'nin de aynı kanaatte olduğu görülecektir. Nitekim Alî Abdulvâhid Vâfî'nin, “*Bu teori, söz konusu alandaki teorilerin sıhhate ve akla en yakın olanıdır*” [Vâfî, 2004, 105]. şeklindeki ifadeleri onun

Abdullâh Emîn’le aynı görüşte olduğunu göstermektedir. Öte yandan dillerin kökeni meselesiyle ilgili olarak “ses taklit” teorisini benimseyen pek çok batılı dilbilimci bulunmaktadır. Dillerin kökeni konusuyla ilgili olarak “ses taklit” teorisini benimseyen batılı dilbilimcilere William Dwight Whitney ve Wilhelm Oehl örnek gösterilebilir [Vâfi, 2004, 104; *Küçükkalay*, 2021, 49-50]. Ama burada bir hususa dikkat çekilmelidir ki el-Hûlî’nin ifade ettiği gibi dillerin kökeni meselesini dil araştırmalarından çıkarmak isteyen dillciler de yok değildir.

Sonuç olarak söylenebilir ki el-Hûlî’nin de belirttiği gibi dillerin kökeni meselesi, dil araştırmaları açısından çok büyük önem taşımamaktadır. Gerçekten konuyla ilgili literatürü göz atıldığında söz konusu problemin özellikle klasik ve ortaçağa İslam kültüründe daha ziyade dinî bir mesele olarak kelâmcılar ve usulcüler tarafından tartışıldığı görülmektedir. Örneğin dillerin kökeni meselesi konusunda Mu‘tezilî ekolüne mensup Ebû Hâşim el-Cubbâî ve Eş‘ariyye kelâm ekolünün kurucusu Ebu’l-Hasan el-Eş‘arî arasındaki ihtilaf [Mu‘tezilî ve Eş‘arîler arasındaki mezkûr ihtilafın detayları için bk: Fahrüddîn er-Râzî, *Halku’l-Kur’ân beyne’l-Mu‘tezile ve Ehli’s-Sunne*, Beyrut, Dâru’l-cîl, 1413/1992, s. 58 vd.] tamamen kelâmî bir tartışma olan Kur’an’ın mahlûk olup olmaması meselesine dayanmaktaydı [Güler, 2014, 442-443].

4.Sonuç

Dillerin kaynağı problemi beşer tarihinin başlangıcından itibaren insanın zihnini meşgul eden ve neredeyse bütün medeniyetlerde tartışma konusu olmuş bir meseledir. Klasik dönem Yunan düşünürlerinden Sokrates’in bu sorunla ilgilenmiş olması problemin kökeninin felsefenin tarihi kadar eskilere uzadığını açıkça göstermektedir. Nitekim kaynaklarda dillerin kökeni problemiyle ilgili ilk tartışmanın Platon’un *Diyaloglar* adlı eserinde geçen Sokrates ve Hermogenes’in dillerin kaynağının ne olabileceği etrafındaki tartışmaları olduğu belirtilmektedir.

Kutsal metni anlamak kapsamında dil ilimlerine özel bir ihtimam gösterilen İslam medeniyetinde de dillerin kökeni meselesi uzun tartışmalara neden olmuştur. İlgili literatür tarandığında dillerin kökeni konusu İslam medeniyetinde tevkif/ilham, ıstılâh, tevakkuf/vakf ve uzlaştırmacı teorileri çerçevesinde tartışılmıştır. Bundan başka kökeni İbn Cinnî’ye kadar gitmesine rağmen İslam medeniyetinde pek fazla fazla taraftar bulamayan ses-taklit teorisi de dillerin kökeniyle ilgili ortaya atılmış görüşlerden biri olmuştur.

Dillerin kökeni sorunu klasik ve ortaçağ dönemine ait İslâmî edebiyatta esasen nahiv usulü, belagat ve fıkıh usulü eserlerinde tartışma konusu yapılmıştır. Söz konusu problem İslâmî literatürde esasen lafız anlam ilişkisi bağlamında, yani lafzın delalet ettiği anlamı belirlemek için tartışılmıştır.

XX. yüzyılda Mısırda yetişmiş Emîn el-Hûlî, dil ve edebiyat alanında yenilikçilik hareketinin önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Batı'daki dil ve edebiyat araştırmalarından etkilenen el-Hûlî, Arap dilinin kolaylaştırılmasına ilişkin çalışmalarıyla ün kazanmıştır. Ona göre, dilticilikle ilgili çalışmalara hayatiyet kazandırmak için görülecek işlerden biri de dil ve dilticilikle pek ilgisi bulunmayan konuların bu alandan uzaklaştırılmasıdır. Çünkü dillerin kökeniyle ilgili ortaya atılmış teorilerin tamamı ilmî özelliklere sahip bulunmamakla birlikte dil araştırmalarına da hiçbir katkı sağlamayan teorik nazariyelerden ibarettir. Bu bağlamda o, dil araştırmalarında pek ehemiyet kesb etmeyen dillerin kökeni probleminde dil araştırmalarında yer verilmemesi gerektiğini savunmuştur. Büyük olasılıkla onun bu tutumu sergilemesinde söz XIX. yüzyılın sonlarında Batı'da dillerin kökeni probleminin sahte bir sorun olarak nitelenmesi ve konunun ehemiyetsiz bir tartışmadan ibaret olarak görülmesi de rol oynamıştır. Zira el-Hûlî'nin Batı'daki dil araştırmalarından etkilendiği bilinen bir husustur.

KAYNAKÇA

1. Buğda, S. (2022). *Beyan Fıkıh Usulü İlişkisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
2. Çapak, İ. (2004). Sokrates ve Gazali'ye Göre Dilin Menşei. *Dini Araştırmalar*, 6(18), 65–74.
3. Demir, R. (2008). *Arap Dilbilimcilerine Göre Dillerin Kaynağı Meselesi* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
4. el-Âmidî, S. (1914). *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Kahire: Dâru'l-kutubi'l-hidviyye.
5. el-Hûlî, E. (1944). Hâze'n-nahv. *Mecelletu Kulliyeti'l-Âdâb*, Kahire, 7, 29–59.
6. el-Hûlî, E. (1987). *Muşkilâtü hayâtinâ'l-luğaviyye*. Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-âmmi li'l-kitâb.
7. el-Râzî, F. (1997). *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fıkh* (1–6). Beyrut: Müessesetu'r-risâle.
8. Emîn, Abdullâh. (1956). *el-İştikâk*. Kahire: Matbaatu Lecneti't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr.
9. es-Suyûtî, C. (2006). *el-İktirâh fî usûli'n-nahv*. Dımaşk: Dâru'l-Beyrutî.
10. es-Suyûtî, C. (ts.). *el-Muzhir fî ulûmi'l-luğa ve envâihâ* (1–2). Kahire: Dâru't-turâs.
11. es-Sübkî, T. (1999). *Rafu'l-hâcib 'an Muhtaşari İbni'l-Hâcib* (1–4). Beyrut: Âlemu'l-Kutub.
12. Gazzâlî, Ebû Hâmid. (1994). *el-Mustasfâ* (1–2) (çev. Yunus Apaydın). Kayseri: Rey Yayınları.

13. Güler, İ. (2014). *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*. İstanbul: İSAM Yayınları.
14. Gündüzöz, S. (2015). *Arapçanın Söz Varlığı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
15. İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân. (ts.). *el-Haşâ'ış* (1–3). Kahire: el-Mektebetu'l-İlmiyye.
16. İbn Fâris, Ebu'l Hüseyin Ahmed. (1997). *es-Sâhibî fî fikhi'l-luğati'l-'Arabiyye ve mesâ'ilihâ ve süneni'l-'Arab fî kelâmihâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
17. İbn Hâzım, Ebû Muhammed el-Endelusî. (1983). *el-İhkâm fî uşûli'l-aḥkâm* (nşr. Ahmed Şâkir). Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde.
18. Kılıç, H. (1992). Belâgat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt V, 380–383. İstanbul: TDV Yayınları.
19. Küçükkalay, H. (2021). *Kur'ân Dili Arapça*. İstanbul: Muarrıb Yayınları.
20. Nassar, Hüseyin. (1992). *Emîn el-Hûlî*. Kahire: el-Meclisu'l-A'lâ li's-Sekâfe.
21. Platon. (2015). *Kratylos* (çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
22. Sa'fân, Kâmil. (1982). *Emîn el-Hûlî*. Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme.
23. Vâfi, Alî Abdulvâhid. (2004). *İlmu'l-Luğa*. Kahire: Nahdatu Mısır li't-Tıbbâ ve'n-Neşr ve't-Tevzî'.
24. Vâfi, Alî Abdulvâhid. (2004). *İlmu'l-Luğa*. Kahire: Nahdatu Mısır li't-Tıbbâ ve'n-Neşr ve't-Tevzî'.
25. Yıldırım, Z. (2004). Kur'ân Işığında Dillerin Kaynağı Problemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 88-107.

REFERENCES

1. Bugda, S. (2022). *The relationship between bayan and the methodology of Islamic jurisprudence*. Ankara: Ankara Okulu Publishing. (in Turkish)
2. Capak, I. (2004). The origin of language according to Socrates and al-Ghazali. *Religious Studies*, 6(18), 65–74. (in Turkish)
3. Demir, R. (2008). *The issue of the origin of languages according to Arab linguists* (Doctoral dissertation). Marmara University, Institute of Social Sciences, Istanbul. (in Turkish)
4. al-Amidi, S. (1914). *al-Ihkam fî usul al-ahkam*. Cairo: Dar al-Kutub al-Hidawiyya. (in Arabic)
5. al-Huli, E. (1944). This is grammar. *Journal of the Faculty of Arts, Cairo*, 7, 29–59. (in Arabic)
6. al-Huli, E. (1987). *The problems of our linguistic life*. Cairo: The General Egyptian Book Organization. (in Arabic)

7. al-Razi, F. (1997). *al-Mahsul fi ilm usul al-fiqh* (Vols. 1–6). Beirut: Muassasat al-Risala. (in Arabic)
8. Amin, Abdullah. (1956). *al-Ishtiqaq*. Cairo: The Committee for Authorship, Translation and Publication Press. (in Arabic)
9. al-Suyuti, C. (2006). *al-Iqtirah fi usul al-nahw*. Damascus: Dar al-Bayruti. (in Arabic)
10. al-Suyuti, C. (n.d.). *al-Muzhir fi ulum al-lugha wa anwaiha* (Vols. 1–2). Cairo: Dar al-Turath. (in Arabic)
11. al-Subki, T. (1999). *Raf al-hajib an Mukhtasar Ibn al-Hajib* (Vols. 1–4). Beirut: Alam al-Kutub. (in Arabic)
12. Ghazali, Abu Hamid. (1994). *al-Mustasfa* (Vols. 1–2) (Trans. Yunus Apaydin). Kayseri: Rey Publishing. (in Turkish)
13. Guler, I. (2014). *Linguistic Sciences in Islamic Civilization: History and problems*. Istanbul: ISAM Publishing. (in Turkish)
14. Gunduzoz, S. (2015). *The vocabulary of Arabic*. Ankara: Grafiker Publishing. (in Turkish)
15. Ibn Jinni, Abu'l-Fath Osman. (n.d.). *al-Khasais* (Vols. 1–3). Cairo: al-Maktabat al-Ilmiyya. (in Arabic)
16. Ibn Faris, Abu'l-Husayn Ahmad. (1997). *al-Sahibi on the jurisprudence of the Arabic language, its issues, and the customs of the Arabs in their speech*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya. (in Arabic)
17. Ibn Hazm, Abu Muhammad al-Andalusi. (1983). *al-Ihkam fi usul al-ahkam* (Ed. Ahmad Shakir). Beirut: Dar al-Afaq al-Jadida. (in Arabic)
18. Kilic, H. (1992). *Balaqat* [Rhetoric]. *Turkiye Diyanet Vakfi Islam Encyclopedia*. Vol. 5, 380–383. Istanbul: TDV Publishing. (in Turkish)
19. Kucukkalay, H. (2021). *The language of the Qur'an is Arabic*. Istanbul: Muarrib Publishing. (in Turkish)
20. Nassar, Hussein. (1992). *Amin al-Huli*. Cairo: The Supreme Council for Culture. (in Arabic)
21. Plato. (2015). *Cratylus* (Trans. Furkan Akderin). Istanbul: Say Publishing. (in Turkish)
22. Safan, Kamil. (1982). *Amin al-Huli*. Cairo: The General Egyptian Organization. (in Arabic)
23. Wafi, Ali Abdulwahid. (2004). *The science of language*. Cairo: Nahdat Misr for Printing, Publishing and Distribution. (in Arabic)
24. Wafi, Ali Abdulwahid. (2004). *The science of language*. Cairo: Nahdat Misr for Printing, Publishing and Distribution. (in Arabic)
25. Yildirim, Z. (2004). The problem of the origin of languages in the light of the Qur'an. *Ataturk University Journal of Faculty of Theology*, 22, 88–107. (in Turkish)